

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Bakalářská práce

**Prostředí amatérského fotbalového klubu
TJ Sokol Černovice v perspektivě studia komunit**

Pavel Jůn

Plzeň 2012

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra antropologie

Studijní program Antropologie

Studijní obor Sociální a kulturní antropologie

Bakalářská práce

**Prostředí amatérského fotbalového klubu
TJ Sokol Černovice v perspektivě studia komunit**

Pavel Jůn

Vedoucí práce:

Mgr. Tomáš Hirt, Ph.D.

Katedra antropologie

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2012

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem práci zpracoval samostatně a použil jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2012

.....

Poděkování

Tímto bych chtěl poděkovat vedoucímu mé bakalářské práce Mgr. Tomáši Hirtovi, Ph.D. za metodické vedení. Poděkování patří také mé rodině za morální a finanční podporu během celého studia. Dále bych chtěl poděkovat Bc. Janu Korbelovi za věcné připomínky a Bc. Evě Aubrechtové za cenné rady.

Obsah

1	ÚVOD	1
2	TEORETICKÁ VÝCHODISKA.....	3
3	METODY	6
4	VYMEZENÍ KLÍČOVÝCH TEORETICKÝCH POJMŮ	7
	4.1 Způsob uchopení pojmu komunita	7
	4.2 Sociální status a sociální role.....	8
	4.3 Otázka identity ve vztahu ke komunitě	9
	4.4 Koncept moci	10
	4.5 Rituál	11
5	SEZNÁMENÍ S PROSTŘEDÍM.....	13
	5.1 Představení samotného kolektivu	14
6	VLASTNÍ TERÉNNÍ VÝZKUM.....	18
7	ANALÝZA DAT.....	20
	7.1 Sociální status člena TJ Sokol Černovice, dynamika sociální role a jejich interpretace	20
	7.1.1 Status mazáka.....	23
	7.2 Identita fotbalisty TJ Sokol Černovice, její proměny a vliv teritoriální příslušnosti	25

7.3 Rituály v mužstvu, jejich význam pro formování identity a důležitost restauračních zařízení pro vztahy mezi členy oddílu ..	28
7.4 Distribuce moci v prostředí fotbalového klubu.....	30
8 ZÁVĚRY	35
9 RESUMÉ	37
10 SEZNAM LITERATURY A ZDROJŮ	38
10.1 Seznam literatury.....	38
11 SEZNAM PŘÍLOH	39
12 PŘÍLOHY	40

1 ÚVOD

Sport lze, alespoň ve většině částí světa, považovat za neodmyslitelnou součást života lidí v jednotlivých společnostech. Tím, že je sport společenskou záležitostí, měl by logicky vzbuzovat i pozornost sociálních věd, zejména pak sociologie či antropologie.

Úvahy o sportu jako fenoménu, jenž má plnit pouze zábavnou funkci, lze dnes přinejmenším zpochybnit. Sport už dávno nelze vnímat jako pouhou kratochvíli po pracovní době. Živé přenosy z Olympijských her či fotbalová a hokejová mistrovství světa mají sledovanost v řádech milionů diváků. V organizovaném sportovním odvětví kolují miliardové částky, které patří významným subjektům a korporacím, jež svůj majetek mnohdy získávají působením na běžném trhu mimo působnost sportovních organizací. Tyto subjekty pak zpětně mohou investovat například do koupě prosperujícího fotbalového klubu na vrcholové úrovni. Moje práce ovšem nemá ambici objasňovat fungování subjektů pohybujících se ve vrcholovém sportu. Rovněž se zde nehodlám pokoušet o interpretaci tržních mechanismů ve sportovním odvětví. Přesto ovšem lze tvrdit, že některé výše zmíněné znaky, jako například nutnost finančního zabezpečení fungování oddílu, lze identifikovat i na regionální úrovni.

Ve své práci se hodlám zaměřit na prostředí sportovního oddílu, konkrétně fotbalového klubu TJ Sokol Černovice, který polem své působnosti řadí právě na regionální úroveň. Hlavním důvodem mého zájmu o tento prostor je především fakt, že jsem dlouhodobým členem této komunity. S postupem času a získáváním odpovídajícího vzdělání v oboru sociální a kulturní antropologie se můj zájem o oddíl postupně posouval od pouhé aktérské perspektivy do pozice, kdy jsem toto prostředí začal vnímat jako vhodné pole pro hlubší odbornou analýzu v kontextu sociálních věd.

Tato práce by měla odhalit některé funkční mechanismy zaručující existenci klubu, přičemž mám na mysli ty mechanismy, které jsou

identifikovatelné v rovině sociálních aspektů klubu. Dále si kladu za cíl poodhalit principy, na základě kterých hráči a ostatní členové TJ Sokol Černovice interpretují svá rozhodnutí stanovit klub jako jednotný sociální útvar a sebe pak vnímat jako jeho součást. V rámci výzkumu se hodlám zaměřit rovněž na prostor uvnitř oddílu a zjistit, zda je nějakým způsobem hierarchizován v rovině jednotlivých členů klubu. Pokud se tento předpoklad splní, bude mým cílem poukázat způsobům, jakým k této diferenciaci na úrovni jednotlivců dochází.

2 TEORETICKÁ VÝCHODISKA

Pohled na mnou zvolené téma jsem z odborného hlediska formoval pod vlivem autorů, kteří svou pozornost zaměřili podobným směrem jako já, tedy do oblasti sportu, studia komunit, sociálních sítí, otázky mocenských struktur nebo problematiky identit. Za tímto účelem jsem se rozhodl ucházet z tvorby Thomase Hyllanda Eriksena, konkrétně jeho kniha *Sociální a kulturní antropologie*. Prostřednictvím této publikace jsem se seznámil se základními pojmy, které mi pomohly zorientovat se v mnou zkoumané problematice. Proto tato kniha představovala jakýsi rozcestník, jelikož velmi výrazně usměrnila teoretické ukotvení mé práce. Podobnou funkci pak plnila i publikace od Roberta Francise Murphyho *Úvod do sociální a kulturní antropologie*.

Už v počátečních fázích mého seznamování s relevantní literaturou jsem narazil na několik úskalí, které studium komunit skýtá. V každé sociální vědě se klade důraz na jasné vymezení pojmů spojených s kulturou a společností, se kterými následně sociální vědci mohou operovat a skrze které mohou konkrétní objekt zájmu uchopit. Teoretické práce ke studiu různých komunit či společenství z pohledu antropologie mě však přivedly ke zjištění, že ony jasné, všeobecně (či alespoň s určitou převahou v akademické obci) přijímané definice na tomto poli budu hledat obtížně. Existuje mnoho autorů a mnoho definic pojmů typu komunita či definice samotného studia komunit. Nicméně žádná z nich se mi během studia nejevila jako jasně dominantní. Osobně jsem v této práci vycházel mj. z textu Norberta Eliase a Johna L. Scotsona *Cohesion, Conflict and Community Character*. O textu *Myth of Community Studies* od Margaret Stacey zde mluvím proto, že mi posloužil jako průřez historií výzkumu komunit v sociálních vědách. Všichni zmínění autoři se zabývají mj. dvěma perspektivami, které hodlám rovněž aplikovat v této práci, a sice že se na komunity mohu dívat buď z hlediska geografického ukotvení, nebo je vnímat ve smyslu příslušnosti ke skupině (Margaret Stacey, 2005: 14). Pro antropologii je pak typická jakási oscilace mezi těmito dvěma přístupy.

Pokud se zaměřím na jednotlivce, nevyhnu se otázkám sebeuvědomování a utváření vlastní identity, která je právě členstvím ve skupině zásadním způsobem ovlivňována. Definici a základy nezbytné pro další uchopení identity jako pojmu jsem čerpal od Richarda Jenkinse v díle *Social Identity*, konkrétně pak z jeho třetí edice. O vymezení identit a jejich formování prostřednictvím osobních a kulturních symbolů nebo rituálů se mj. zmiňuje britská antropoložka Fiona Bowie ve své knize *Antropologie náboženství*.

Právě rituály v prostředí fotbalového klubu jsou dalším tématem, kterému bych se chtěl věnovat. Ve své práci se pokusím o identifikaci různých druhů rituálů a rituálních praktik uvnitř oddílu a zamyslím se rovněž nad ritualizací sportu jako takového. Za tímto účelem jsem se rozhodl vycházet mj. z tvorby Victora Turnera, který ve svých pracích dále rozvíjí myšlenky Arnolda van Gennepa v oblasti studia přechodových rituálů. Užitečný pohled na věc, spojující témata sportu a rituálu, mi pak nabídnul i text od Lide D. Sciamy *The Venice Regatta: From Ritual to Sport*.

Jak bude v mé práci dále poznamenáno, prostředí fotbalového klubu, byť na amatérské úrovni, je vším možným jen ne prostředím egalitářským, přičemž se hodlám zaměřit i na otázku oddílové hierarchie jako takové. Obecně lze říci, že zde platí, že různí lidé (členové skupiny) mají uvnitř kolektivu různé pozice, různý vliv a s ním spojenou moc. Každý jedinec zde sleduje různé cíle, ať už je tímto cílem posílení pozice na hřišti, větší uznání v kolektivu či zákulisní vliv. Tomuto jednání ve smyslu manipulace s názorem ostatních na vlastní osobu za účelem vlastní profitu se věnuje právě Erving Goffman v knize *Všichni hrajeme divadlo*, jehož teoretické přístupy využiji při analýze mnou zkoumané skutečnosti.

V souvislosti se zmínkou o hierarchické diferenciaci uvnitř zkoumaného prostředí by se mělo jevit jako samozřejmé, že existují různé dispozice, díky kterým různí lidé zastávají různě významné pozice

a naplňují své vlastní cíle, disponují tedy určitou mocí. V otázkách konceptu moci vycházím především z myšlenek Maxe Webera a jeho knihy *Autorita, Etika a Společnost*.

3 METODY

V této kapitole představím metody, které jsem při svém výzkumu použil. Pro prostředí, které jsem si jako předmět výzkumu zvolil, je charakteristickým znakem jistá neformální uzavřenost vůči okolí. Skupina není žádným výrazným způsobem izolovaná od svého okolí. Přesto považuji za nezbytné stát se členem této komunity, aby bylo možno snáze proniknout do mechanismů fungování skupiny a současně tak dosáhnout lepšího pochopení situace. Teprve ve chvíli, kdy je jedinec chápán jako „jeden z nich“, získává totiž možnost vnímat dění v tomto prostředí z perspektivy, která „nečlenům“, stojícím na druhé straně hranice tvořené onou příslušností, zůstává navždy skrytá. V rámci pochopení základních principů kvalitativního výzkumu a pohybu v terénu mi byla neocenitelným pomocníkem kniha Davida Silvermana *Qualitative Research, Theory, Method and Practise*.

Pro účely samotného výzkumu hodlám využít především metody zúčastněného pozorování. Jelikož jsem členem této komunity, jeví se mi užití této metody a tím pádem modifikace předchozího participačního jednání jako logický krok. V rámci zúčastněného pozorování rovněž očekávám získání informací, které by mi měly výraznou měrou posloužit ve snaze přiblížit různé aspekty oddílového prostředí, například faktografické údaje o klubu. V průběhu výzkumu se ovšem nehodlám zaměřovat výhradně na členy klubu.

4 VYMEZENÍ KLÍČOVÝCH TEORETICKÝCH POJMŮ

V textu užívám několik pojmů, které jsou pro mou práci zásadní. Proto považuji za nezbytné je hned v samém počátku jasněji definovat a později pak jejich užití demonstrovat na konkrétních příkladech z terénu. Rozhodl jsem se pro lepší přehlednost rozčlenit jednotlivé pojmy do podkapitol. Nejprve začnu vymezením termínu z nejdůležitějších, tedy samotné komunity a studia komunit.

4.1 Způsob uchopení pojmu komunita

Tato část je sice věnována zejména specifikaci termínu, nejprve se však pokusím o jakýsi (podotýkám, že velice stručný) historický nástin v zájmu přiblížení určitého vývoje ve výzkumu těchto sociálních útvarů, neboť považuji za užitečné v krátkosti zmínit různé teoretické posuny v uvažování o studiu komunit a komunitách jako takových.

Jak už jsem zmiňoval výše, Margaret Stacey považuje za klíčovou skutečnost fakt, zda přistupujeme ke komunitě skrze *teritoriální charakteristiku*, nebo zdůrazňujeme aspekt *příslušnosti* ke komunitě. Autorka dává za příklad definici od Roberta Maclvera, který chápe komunitu jako území, na kterém může jedinec prožít celý svůj život (Margaret Stacey, 2005: 14). Zde je jasně patrný onen přístup akcentující teritorialitu.

Jedním z autorů, kteří směřují opačným směrem (tedy k rovině příslušnosti ke komunitě) je americký sociolog Don Martindale. Tento autor z definice vypouští geografický aspekt a chápe termín komunity jako totální sociální systém a způsob života. Absence teritoria souvisí patrně i s tím, že Martindale uvažoval na úrovni národních států, nikoli lokálních společenství (Margaret Stacey, 2005: 14–15.).

Zpracování konceptu komunity v podání Norberta Eliase a Johna L. Scotsona v jejich článku *Cohesion, Conflict and Community Character* ovšem shledávám v praxi jako užitečnější. Oba autoři vidí komunitu jako

„sít' vztahů mezi lidmi organizovanými do sídelní jednotky“ (Elias – Scotson, 2005: 27). Tento pohled na komunitu obsahuje sociální rozměr komunity a zároveň respektuje onu spjatost s příslušnou lokalitou. Dle mého názoru se nejvíce blíží významu pojmu komunita tak, jak ho vnímám já a jak s ním dále nakládám ve své práci.

Na základě výše zmíněných aspektů chápu sportovní oddíl TJ Sokol Černovice jako *komunitu*. Není snad pochyb o tom, že spektrum aktivit fotbalového klubu lze jasně vymezit prostorově. Ať už na institucionální úrovni, tedy na základě organizačních principů sportovních útvarů nebo na úrovni povědomí zainteresovaných členů společenství či lidí v jejich bezprostředním ale i vzdálenějším okolí lze jasně identifikovat teritoriální vázanost. Nezpochybnitelná je i otázka příslušnosti ke komunitě. O všech členech klubu lze s jistotou říci, že jsou si své příslušnosti k oddílu jasně vědomi, neskrývají ji a je doložitelná nejen na základě rozhovorů se samotnými členy, ale rovněž prostřednictvím registračních průkazů

V souvislosti s popisem komunity jako celku budu často užívat pojmy (sociální) skupina, společenství nebo kolektiv. V kontextu mé práce chápu tyto pojmy jako rovnocenné výše definované komunitě. Výjimku tvoří termíny kádr či mužstvo, kterými mám na mysli pouze a výhradně hráče základní jedenáctky A-týmu a členy širšího výběru, tedy oněch 15 až 20 jedinců.

4.2 Sociální status a sociální role

Pokud mluvím o komunitě, je třeba mít na paměti, že se vždy jedná o soubor jednotlivců, tedy lidských bytostí s vlastním vědomím, myšlenkami, pocity, zkrátka s vlastní osobností. Při zacílení na konkrétního člena komunity mohu vnímat jeho postavení v hierarchii, dále pak poodhalit sít' vztahů, které během svého dosavadního života navázal. Mohu se rovněž snažit o přiblížení se představě toho, jak vnímá konkrétního člověka jeho okolí, jaká očekávání k němu směřují a jakým

způsobem se mu daří tato očekávání naplňovat. V tu chvíli hovoříme o sociálním statusu a sociální roli.

Slovy Thomase H. Eriksena je status „*sociálně definovaný aspekt osoby, který určuje sociální vztahy a nese s sebou určitá práva a povinnosti.*“ (Eriksen, 2008: 68). Role je pak „*obecně definována jako dynamický aspekt statusu, tedy jako skutečné chování člověka v rámci vymezení daného jeho statusem*“ (Ralph Linton cit. dle Eriksen, 2008: 69). Souhrn všech statusů a sub-statusů pak tvoří jakousi mozaiku jedince ve společnosti a konceptualizuje ho jako společenskou bytost.

V zásadě mohu vymezit dva druhy statusů: *askriptivní* a *získaný*. Askriptivní, neboli připsaný sociální status je takový, který je člověku přidělen bez ohledu na to, zda se tak děje v jeho zájmu a bez ohledu na to, zda o něj jeho nositel stojí. Naopak získaný status je druh statusu, který jeho nositel získává vlastním přičiněním (Eriksen, 2008: 68).

S oběma druhy těchto sociálních statusů jsem se v komunitě během svého výzkumu setkal a jejich identifikaci věnuji prostor v kapitole 7.1 *Sociální status člena TJ Sokol Černovice, dynamika sociální role a jejich interpretace.*

4.3 Otázka identity ve vztahu ke komunitě

Vymezit pojem *identita* není o nic jednodušší, než tomu bylo u komunity. Jak říká Richard Jenkins: „*Každý má co říci ohledně identity: antropologové, geografové, političtí vědci, psychologové, sociologové*“ (Jenkins, 2008: 28). Z pohledu psychologů je na identitu nahlíženo zpravidla ve smyslu otázky: „Kdo jsem já?“. Pokud se však zabývám identitou v kontextu studia komunit, lze jí chápat spíše ve smyslu příslušnosti ke skupině.

Samotný pojem *identita* vychází z latinského *idem* znamenajícího v překladu *totéž, týž* či *tentýž*, obecně tedy referuje k představě podobnosti či stejnosti. Tím se taky projevují základní aspekty, ke kterým

pojmem identita odkazuje, tedy k vnímání podobnosti a zároveň rozdílnosti (Jenkins, 2008: 17). „Říci, kdo jsem, znamená říci, kdo nejsem, ale také to znamená říci, s kým jsem si podobný“ (Jenkins, 2008: 21). Oním pojítkem může být například společný původ, tedy ve smyslu příbuzenství nebo se může jednat o společné etnické kořeny či, jak je tomu v našem případě, příslušnost ke sportovnímu klubu. Pokud se tuto myšlenku pokusím aplikovat v praxi, pak jedinec pohybující se v rámci komunity si musí uvědomovat určité znaky typické i pro ostatní jedince, kteří se v tomto společenství pohybují spolu s ním. Skrze uvědomování si těchto shodných znaků je schopen členství jejich, i své vlastní, bezpečně rozpoznat. Touto optikou pak mohu snadno dojít i k druhé straně mince, neboť na základě rozpoznání shodných znaků platí, že při jejich absenci lze dojít k uvědomění si jinakosti a zároveň tak určit, kde hranice skupiny končí. V mé práci tedy bude pojem identita představovat proces pocíťování vlastní sounáležitosti s komunitou (fotbalovým klubem) na základě uvědomování si podobností, resp. vymezení této příslušnosti vůči okolí skrze vzájemnou odlišnost (absenci podobnosti). Otázku identity uvedu v praxi v kapitole 7.2 *Identita fotbalisty TJ Sokol Černovice, její proměny a vliv teritoriální příslušnosti*.

4.4 Koncept moci

Uvnitř studované komunity či ještě konkrétněji na úrovni samotného kádru funguje určitá hierarchie. Uvnitř tohoto hodnotového uspořádání najdeme různé lidi v různých pozicích. Z těchto pozic pak vyplývá vliv, jaký mohou tito lidé mít a skrze který mohou ovlivňovat okolí za účelem uplatňování vlastních zájmů. Onen vliv by se dal přirovnat pojmu *moc*, tak jak o něm mluví Max Weber.

Na té nejobecnější úrovni Weber mluví o moci jako o možnosti vnucovat vůli jiným (Weber, 1997: 49). Sám však dává přednost označení *panství* (Herrschaft), neboli slovy autora „*předpoklad, že příslušné osoby uposlechnou rozkazu jistého obsahu*“ (Weber, 1997: 47). Dále pak Weber vymezuje jakési dva druhy panství, tedy „*Na jedné straně panství dané*

konstelací zájmů (zejména monopolním postavením), na druhé straně panství dané autoritou (pravomocí rozhodovat a povinností poslouchat)“ (Weber, 1997: 50).

Sám Weber přiznává, že tyto dva druhy panství se v běžném životě mnohdy prolínají a v rámci mocenských struktur jsou uplatňovány obě tyto kategorie ve vzájemné kombinaci (Weber, 1997: 50). To ostatně platí i pro prostředí fotbalového klubu. Pokud chce jedinec vstoupit do skupiny, začlenit se a vyvíjet v jejím rámci nějakou aktivitu, musí se jednoduše přizpůsobit určitým pravidlům a zároveň respektovat rozhodnutí jedinců, kteří mají kompetence, skrze které ovládají určité sféry skupinové existence. O distribuci moci v prostředí klubu se blíže zmíním v kapitole *7.4 Distribuce moci v prostředí fotbalového klubu*.

4.5 Rituál

Americký antropolog Roy Rappaport v obecné rovině mluví o rituálu jako o „*vystoupení víceméně neměnných sérií (určitých) formálních úkonů a vyjádření ne tak úplně kódovaných vystupujícími*“ (Rappaport, 1999: 24). Sám Rappaport si byl vědom obecnosti své definice a faktu, že v pojetí sociologie či antropologie se pod pojmem rituál či obřad ukrývá celá řada společenských úkonů spojených nejen s otázkou náboženství, kde bývá rituál jedním z klíčových pojmů v zájmu sociálních vědců.

Komunita jakou je fotbalový klub má celou řadu mechanismů, které pomáhají zachovat jeho existenci. Nyní nemám na mysli pragmatickou otázku ekonomického zajištění. K relativně bezproblémovému a harmonickému soužití uvnitř komunity dochází mj. i díky rituálům, které jsou uvnitř společenství prováděny. Otázkou však zůstává, jak pojem rituál uchopit?

Několik definic rituálu od různých autorů zmiňuje Fiona Bowie v knize *Antropologie náboženství: „Rituál definovaný těmi nejobecnějšími a nejzákladnějšími pojmy je představení či předvedení, naplánované nebo*

improvizované, kterým se realizuje přechod od každodenního života k alternativnímu kontextu, v jehož rámci je proměněn všední den“ (Bobby Alexander cit. dle Bowie, 2008: 149.). Ve stejné knize cituje autorka i Stanleyho J. Tambiaha, který říká, že: „Rituál je kulturně zkonstruovaný systém symbolické komunikace. Je tvořen strukturovanými a uspořádanými sledy slov a činů, často vyjadřovanými více prostředky, jejichž obsah a uspořádání se vyznačují různým stupněm formálnosti (konvencionálnosti), stereotypů (strnulosti), kondenzace (syntézy) a redudance (opakování)“ (Stanley J.Tambiah cit. dle Bowie, 2008: 151).

Z těchto definic vyplývá představa rituálu jako něčeho nevšedního, něčeho co vystupuje z každodenního života svým symbolickým charakterem, skrze komunikaci prostřednictvím symbolů. Patrným se jeví fakt, že každý rituál má svá pravidla a jeho průběh je tak do jisté míry predikovatelný, což ho činí čitelným ve společenském kontextu. Rituál má rovněž nějaké funkce, ať už zřetelně manifestované či latentní. Rituál není prováděn bezúčelně a za jeho vykonáváním lze tušit praktické cíle. Předzápasové proslovy k mužstvu za účelem povzbuzení a zlepšení nálady v kabině, mají rovněž latentní funkci v podobě posílení pocitu soudržnosti. V tomto jsou tedy vzorovým, byť rozhodně ne jediným, důkazem účelnosti rituálu a přítomnosti rituálů a rituálního chování v prostředí zkoumané komunity jako takové. Vliv rituálů demonstrují v souvislosti s utvářením identity v kapitole 7.3 *Rituály v mužstvu, jejich význam pro formování identity a důležitost restauračních zařízení pro vztahy mezi členy oddílu.*

5 SEZNÁMENÍ S PROSTŘEDÍM

V obecném povědomí se fotbal těší poměrně velké oblibě velké části společnosti. Úroveň elementárních znalostí samotných organizačních principů tohoto sportu v České republice však už překvapivě oné popularitě zdaleka neodpovídá. Proto se mi jeví jako podnětné nyní věnovat samostatnou kapitolu bližšímu popisu organizace fotbalu, zasadit do tohoto kontextu mnou zkoumaný fotbalový klub a vyvrátit tak laický dojem zdánlivě homogenního prostoru v podání registrované kopané.

Činnost oddílu TJ Sokol Černovice se po sportovní stránce odehrává v rámci soutěže organizované Fotbalovou Asociací České Republiky (dále jen FAČR), která je výsledkem restrukturalizace původního orgánu: Českomoravského fotbalového svazu (dále jen ČMFS). V souladu s pravidly FAČR jsou fotbalové kluby v České republice členěny podle své náročnosti do několika úrovní. Na základě kritéria relativní náročnosti a predikované kvality hráčů a hry samotné rozlišujeme ligové soutěže, divizní soutěže a krajské a okresní soutěže. Organizace je rovněž uzpůsobena specifickým nárokům z pohledu předpokládaného věku hráčů. V rámci věkového členění své vlastní soutěže hrají mladší a starší přípravky, kam se řadí nejmladší hráči do 9 let věku. Poté následují kategorie mladších a starších žáků (do 12 let věku), dorostenci (někdy rovněž členění na mladší a starší s horní hranicí 18 let) a nakonec kategorie mužů, která představuje pomyslný vrchol v tomto směru „hráčské kariéry“.

Černovice v této hierarchii patří spíše do nižších soutěží na úrovni krajských a okresních přeborů a to napříč všemi věkovými kategoriemi. A-tým Černovic působí v krajských soutěžích Kraje Vysočina, konkrétně v I. B třídě mužů¹, která má dvě skupiny, v nichž jsou mužstva členěna s ohledem na geografickou vzdálenost v rámci západní a východní,

respektive severní a jižní části Vysočiny. B-tým Černovic (dále zmiňovaný rovněž jako rezervní) se pak pohybuje ještě o dvě soutěžní úrovně níže, ve III. třídě okresního přeboru Pelhřimovska. Obecně lze říci, že se jedná o amatérské soutěže, tedy hrané hráči, kteří nejsou se svými kluby v zaměstnaneckém poměru. Tím mám na mysli skutečnost, že hráč nemá s klubem uzavřenou zaměstnaneckou smlouvu, ze které by vyplývala povinnost klubu hradit hráči za jeho výkony pravidelnou mzdu. V Černovicích existují rovněž mládežnická družstva přípravek a žáků. Studium těchto skupin ale není předmětem, neboť nejsou reprezentativní pro popis problematiky, o kterou se ve své práci zajímám.

5.1 Představení samotného kolektivu

Osoby, které se v prostředí klubu pohybují (pokud vezmu v tuto chvíli v potaz pouze ty, kteří neprovozují funkcionářskou činnost), nemohu nazvat týmem, tedy ne ve smyslu určitého počtu lidí, kteří spolu pouze odehrávají každý víkend zápasy v rámci určité soutěže. Tento jev je pro pozorovatele neznajícího prostředí bezpochyby nejmarkantnější důkaz jejich činnosti. Uskupení, které se v Černovicích primárně schází za výše zmíněným účelem, tedy odehráváním zápasů, má totiž tolik členů, že v rámci komplexnějšího popisu fotbalových i nefotbalových aktivit TJ Sokol Černovice nelze hovořit o prostém jedenáctičlenném skupinovém útvaru. Fotbalový oddíl má na svém seznamu aktivit pochopitelně vedle mistrovských zápasů i realizaci tréninků. Zároveň však participuje v rámci některých společenských akcí v Černovicích, které jsou pořádány pro širokou veřejnost.

Pokud bych měl nyní stanovit konkrétní rozsah této komunity, co do počtu jejích členů, bude zahrnovat cca 15 až 20 hráčů a dalších 10 až 15 dalších lidí, kteří mají na starost činnosti související se zázemím klubu. Stabilně lze mluvit o zhruba třech desítkách lidí, kteří mají k prostředí TJ

¹ Označení muži odpovídá věkové kategorii od 19 let věku. V soutěži mohou působit i mladší jedinci. V praxi je věkové omezení pouze způsobem, jak zamezit starším hráčům, aby nastupovali v mládežnických soutěžích které pro ně nejsou určeny.

Sokol Černovice nějakým způsobem bližší vztah. Tím mám na mysli takové jedince, kteří mohou nějakým způsobem ovlivňovat situaci uvnitř týmu či oddílu, jsou v bezprostředním kontaktu s hráči nebo mají například možnost vstupu do šaten a ostatních veřejnosti nepřístupných prostor. Zjednodušeně lze říci, že vazby těchto lidí na klub přesahují formální rovinu, v rámci které bych je mohl nazvat pouhými „fanoušky“.

Na mužstvo může být nahlíženo jako na více méně homogenní útvar. Ve své práci však tento předpoklad vyvracím. Uvnitř černovického kádru je totiž už při prvním seznamování s prostředím patrná existence drobnějších segmentovaných uskupení. Tato diferenciacie je identifikovatelná na základě dvou poměrně snadno rozpoznatelných třídících kritérií: věku a geografické příslušnosti. Tato kritéria nyní blíže popíši, přičemž začnu členěním z pozice věku.

V Černovicích hrají hráči, kteří se svým věkem pohybují buď v rozmezí od 33 do 46 let, nebo jde o mladší jedince s rokem narození 1990, 1992, 1993 a 1994, jejichž věk je tedy maximálně 22 let, a kteří patří do mládežnických kategorií, respektive tyto kategorie opustili relativně nedávno. Hráči mezi 26 a 30 lety, tedy ve věku, který je v profesionálním fotbale obecně uznávaný jako období sportovního vrcholu, zde, s výjimkou několika málo jednotlivců v B-týmu, chybí. Tito jedinci však do dění v komunitě zasahují sporadicky, nepravidelně a vnímají sportovní stránku pouze jako občasné zpestření jejich života, zatímco na dalších aktivitách klubu se nepodílejí vůbec. S ohledem na marginální vliv těchto jedinců na celou komunitu nemá smysl se této nadále podrobněji v mé práci věnovat. Rozhodl jsem se je tedy ponechat rovněž stranou.

Osu 1. týmu i týmu rezervního tvoří zejména hráči kolem 40 let věku. Jen v základní sestavě A-týmu dlouhodobě nastupuje osm hráčů, jejichž věk se pohybuje v rozmezí 37–46 let. Jedná se o představitele fotbalové generace, jejichž působení na „zeleném pažitě“ se pomalu chýlí ke konci. S danou skutečností se každý z těchto hráčů vypořádává

odlišně. Někteří berou proces stárnutí jako nevyhnutelný fakt a otevřeně mluví o završení svého působení, zatímco pro jiné je obtížnější si tento „konec kariéry“ připustit.

Opačná situace je u mladých hráčů, kteří jsou zde v menšině. Mladí hráči v současnosti pouze doplňují podstatně starší většinu. Zejména v prvním týmu plní převážně roli náhradníků. V naprosté většině se jedná o odchovance oddílu, kteří za Černovice hráli ve všech mládežnických kategoriích, nebo zde s fotbalem začínali a později odešli do větších klubů. Později pak lze sledovat opakující se fenomén návratu do klubu, kde s fotbalem začínali. K tomuto rozhodnutí se hráči odhodlávají z různých důvodů (přátelé, vzdělání, zaměstnání, stagnace sportovního rozvoje, apod.). V dlouhodobé časové perspektivě by tyto mladší ročníky měly nahrazovat starší spoluhráče v A-týmu.

Druhým znakem, na základě kterého lze členy fotbalového oddílu rozlišit, je lokalita, ve které tito lidé žijí. Respektive, odkud přichází do Černovic trénovat, hrát a věnovat se dalším činnostem, které jsou spjaty s členstvím v klubu. V zásadě mohu mluvit opět o dvou skupinách. První skupina představuje místní hráče, tedy ty, kteří mají své bydliště přímo v Černovicích nebo nejbližších přilehlých vesnicích, které mnohdy administrativně spadají pod Černovice. Mezi tyto hráče lze počítat zhruba polovinu starších hráčů a drtivou většinu hráčů mladších. Druhou skupinu zde tvoří hráči, kteří pocházejí z nepříliš vzdálené oblasti kolem města Tábora. Tito jedinci strávili dosavadní kariéru v jiných týmech a přes oddíly na Tábořsku se dostali až do černovického týmu. Jedná se výhradně o zkušenější hráče, kteří věkem spadají do zmiňované starší skupiny, ačkoli se neřadí k nejstarším ročníkům v mužstvu. Na rozdíl od černovických „matadorů“ jsou však v klubu zpravidla pouze formou hostování nebo jsou pouze „zapůjčení“ od svých mateřských oddílů, kam se zhruba po sezoně či její polovině opět vracejí.

Pozice, v jaké se oddíl nachází (a v nejbližší budoucnosti nacházet bude), je poněkud specifická. Na základě výše popsaného rozdělení je

totiž více než zřejmé, že mužstva v Černovicích jsou na prahu generační výměny. Tato výměna modifikuje vztahy mezi jednotlivými členy kolektivu, což s sebou přináší specifické situace logicky ovlivněné právě touto stávající konstelací. Na jedné straně stojí odcházející generace, která svou měnící se úlohu přijímá rozporuplně, na straně druhé pak ta nastupující, která své místo na výsluní teprve se značnými obtížemi hledá. Posun do A-týmu je pak dále rovněž komplikován přítomností hostujících hráčů, kteří však kvůli časově omezenému působení nejsou trvalým řešením situace v týmech.

6 VLASTNÍ TERÉNNÍ VÝZKUM

Podmínky pro realizaci samotného výzkumu v prostředí fotbalového klubu v Černovicích měly v mém případě jistá specifika. Jelikož jsem již více než 17 let regulérním členem oddílu, odpadla pro mě nutnost projít si jakousi adaptační fází, v rámci které bych se začínal orientovat v novém prostředí, navázal vztahy s kolektivem a vybudoval si síť respondentů. Má příslušnost ke komunitě se však může jevit zároveň jako největší překážka výzkumu. Doba mého vstupu do klubu odkazuje ještě k období dávno před současnou hráčskou migrací. Vzhledem k této skutečnosti a k mému věku lze namítat, že jako představitel oné nové, a současně opomíjené a přehlížené generace, mohu inklinovat k hodnotícím soudům na adresu stávajícího klubového vedení a uspořádání v klubu jako takovém. Jsem si vědom faktu, že námitky tohoto druhu mohou přijít, neboť jsem byl nejprve fotbalistou a poté teprve výzkumníkem. Jsem toho názoru, že tyto dvě složky od sebe nejspíš nikdy nelze doopravdy absolutně oddělit. Přesto jsem se právě o toto pokusil a snažil se po letech strávených v klubu sledovat tamní dění s odstupem a optikou badatele v sociálních vědách.

Období, ve kterém jsem se v klubu působil zároveň jako hráč a zároveň jako výzkumník, odpovídá první polovině sezóny 2011/2012, období tzv. „zimní přípravy“ a prvních mistrovských zápasů jarní části. Pro toto období jsem se rozhodl z několika důvodů. Moje práce bude pouze statickým zachycením obrazu sportovního oddílu částečně ovlivněného mou osobní zkušeností. Přesto bude mým cílem pohlédnout na danou problematiku s kritickým nadhledem. Snažil jsem se, aby moje data byla co nejbližší současnosti a měla tak co největší výpovědní hodnotu vzhledem k aktuální situaci v klubu. Z tohoto důvodu jsem se tedy rozhodl pro možná v určitém ohledu svérázné časové rozvržení, které však dle mého názoru nejlépe odpovídá mé snaze zachytit co nejaktuálnější události, které se v klubu v poslední době odehrály a interpretovat je zde v textu jazykem sociálních věd. Sesbíraná data jsem

analyzoval na základě aplikace teoretických východisek, která jsem si stanovil před začátkem výzkumu a popsal je v předchozích kapitolách.

7 ANALÝZA DAT

Během mého výzkumu jsem s použitím předem stanovených metod kvalitativního výzkumu sesbíral velké množství dat. Takto získaná data jsem analyzoval na základě aplikace teoretických východisek, která jsem si stanovil před začátkem výzkumu a popsal je v předchozích kapitolách. Následující části textu budou věnovány interpretaci výsledků dosažených touto aplikací.

7.1 Sociální status člena TJ Sokol Černovice, dynamika sociální role a jejich interpretace

V následující kapitole se zaměřím na otázku sociálního statusu a sociální role člena fotbalového oddílu TJ Sokol Černovice a uchopím jí v tom smyslu slova, jak s nimi pracuje T. H. Eriksen. Tuto koncepci pak demonstruji na konkrétních příkladech, tak jak jsem je vnímal během mého výzkumu mezi členy klubu.

Uvnitř složité sítě vztahů v prostředí klubu zastávají různí lidé různé pozice, které jsou nezbytné pro zajištění chodu klubu. Jak už jsem zmiňoval, ve své práci se zaměřuji primárně na ty jedince, jejichž působení v oddíle není spjata s vykonáváním funkcionářské činnosti. Zároveň však tyto jedince nelze zcela opomenout, a proto jim věnuji samostatný prostor v 6. *Distribuce moci v prostředí fotbalového klubu.*

Pokud se nyní vrátím k hráčům a jejich funkci v klubu, mohu konstatovat, že od těchto členů se očekává především to, že se budou věnovat fotbalu po sportovní stránce. Tato aktivita zahrnuje především tréninky a účast při mistrovských zápasech. Sociální status takového jednotlivce by se dal zjednodušeně nazvat jako status fotbalisty. Fakt, že hraje fotbal, pak představuje jeho sociální roli, přičemž s touto rolí jsou spjata určitá očekávání v souvislosti s kvalitou předváděné hry. Samozřejmě se jedná o značně zjednodušující interpretaci, která při popisu skutečných situací nemůže obstát. V několika bodech zde proto

zmíním příklady, které dle mého názoru poskytují lepší vhled do této problematiky.

Pokud bych trval na výše popsané základní konceptualizaci, lze rozlišit mnoho dalších statusů spojených například s konkrétním postem, který daný jedinec zastává na hřišti. Mohu tak rozeznávat různé statusy obránců, záložníků, útočníků a brankáře, přičemž i přes svou odlišnost jsou všichni pro průběh hry samotné naprosto nepostradatelní. Odlišné by pak byly i jejich role na hřišti. Od obránců a brankáře se v první řadě bude očekávat bránění, u útočníků pak střelení gólů. Úkoly hráčů spojené s postem, který na hřišti zastávají, vyplývají z jejich statusu. Tyto úkoly mohou být zpočátku pro pravidel-neznalého pozorovatele matoucí. Po počáteční dezorientaci se ovšem herní uspořádání stává brzy lépe rozpoznatelným, i když se toto uvědomění často děje zpočátku pouze intuitivně.

Pokud se zaměřím na fotbalistovu sociální roli, není jeho povinností pouze trénovat a hrát zápasy. Od hráče se očekává, že bude dbát pokynů udílených trenérem, respektovat jeho rozhodnutí a musí také usilovat o „sžítí“ s týmem, ve kterém hraje. Ve zkoumané lokalitě jsem se setkal s příkladem méně běžné situace, která potvrzuje onen širší rámec očekávání. V Černovicích platí, že se hráči dopravují na zápasy vlastními auty, což není na poměry krajské soutěže, a tedy v případě A týmu, zrovna obvyklé. Mnoho dalších mužstev totiž k těmto účelům využívá dopravu pronajatým autobusem. Od každého člena týmu se očekává, že během sezóny několikrát poskytne svůj automobil k dispozici, pro dopravu na utkání mimo domácí hřiště. Pro zajištění transparentnosti a vzbuzení zdání objektivit je z tohoto důvodu v Černovicích vypracovaný rozpis jízd.

Pokud se očekávanými kolektivu hráč neřídí a jeho chování se výrazným způsobem odlišuje, může být vystaven sankcím ze strany vedení nebo dokonce samotného mužstva. Příkladem ve formální rovině může být přesun na lavičku náhradníků, dočasná suspendace či méně formální sankce ze strany spoluhráčů. V krajních případech

a při nejzávažnějších případech porušení kázně může být hráčovo působení v klubu ukončeno. S takto extrémním případem jsem se ovšem v Černovicích nesešel.

V rovině regionální diference, dle dichotomie černovičtí versus táborští, lze v týmu Černovic registrovat odlišná očekávání. Pokud do mužstva přijde nový hráč, který dříve působil v tábořském regionu, automaticky se od něj očekává, že svými hráčskými kvalitami černovičtí tým posílí. U dotyčného se jednoduše předpokládá, že, bez ohledu na to kde a za jakých okolností předtím působil, bude přinejmenším výraznou postavou týmu a bude se podílet na jeho zkvalitnění. Predikované vyšší postavení v očích černovičtích hráčů i zdejšího publika v sobě skrývá některé prvky, které do značné míry připomínají vlastnosti, jež s sebou nese askriptivní status. Jedinec jednoduše získává nálepkou kvalitního hráče, aniž by se o ni na počátku vůbec nějakým způsobem přičinil. Pravdou však je, že o svou pozici může svými výkony rovněž přijít a získat tak status „špatného hráče“. Status „špatný hráč“ ovšem zcela nenahradí status původní, pouze se vůči němu stane dominantním a zásadní měrou pak ovlivní budoucí očekávání hráčova okolí.

Mezi všemi členy mužstva platí, že, přestože navenek vystupují jako homogenní útvar², hráči se mezi sebou výrazně liší na základě odlišné úrovně individuálních dispozic. Pokud tedy chce jedinec oněm sankcím a devalvaci hodnoty vlastní osoby uvnitř kolektivu uniknout, musí přesvědčit okolí o vlastních kvalitách a naučit ostatní tyto kvality nezpochybňovat, nebo přinejmenším redukovat jejich ověřování na nejmenší možnou míru. Vzhledem k oněm odlišným dispozicím tak musí činit ti méně talentovaní hráči prostřednictvím mechanismů, které se sportovní stránkou věci nemají až tak moc společného. Jde jednoduše o to vzbudit v ostatních zdání vlastní kompetence, aniž by ji člověk demonstroval během hry jako takové. Nyní mám na mysli prvky, které Erving Goffman označuje jako *osobní fasádu* (Goffman, 1999: 30).

² Výroky o týmovém duchu, nebo nutnosti „táhnout za jeden provaz a poctivě to všechno odmakat“ jsou v kabině běžné, přičemž jejich hlavní funkcí je posílit pocit vzájemné sounáležitosti.

Například vyšší věk a serióznější vystupování může pomáhat vytvořit dojem zkušeného „harcovníka“, který za svůj život odehrál nespočet náročných utkání, čímž pak následně může v ostatních členech týmu vzbudit dojem, že spolu se zkušenostmi přinese do kabiny i jakýsi nadhled a tím pádem bude užitečné ho do týmu rychle a bezproblémově přijmout.

Stejný efekt mohou přinést například gesta, mimika a mnohdy pak především vlastní fyzický vzhled (Goffman, 1999: 30). Pokud do Černovic přichází nový hráč, od trenéra brzy uslyší otázku týkající se jeho preferované pozice na hřišti. Pokud onu preferovanou pozici nemá, je na trenérovi a příslušných členech realizačního týmu, aby odhadli, který post v sestavě by hráči měl vyhovovat. Pokud je například dotyčný menšího vzrůstu a umí vyvinout na malém prostoru velkou rychlost, předpokládá se, že bude týmu prospěšnější v útoku či na krajích zálohy. Představme si sto kilogramů vážícího stopera, který s nesmlouvavým výrazem ve tváři vybíhá na hřiště. Ve většině případů si je takový člověk dobře vědom svých předností a sám usiluje o to, aby dojem tvrdého a nekompromisního obránce úspěšně vzbuzoval i ve svém okolí. Onoho kýženého efektu však na stejném postu může jen těžko dosáhnout vzrůstem drobný jedinec s poloviční tělesnou váhou.

7.1.1 Status mazáka

Na tomto místě bych rád zmínil situaci, která je ve fotbalových poměrech vcelku specifická, ale ne neobvyklá a která má, zejména v kontextu situace v Černovicích, tedy vzhledem ke generační otázce, poměrně velký význam. Onou situací je moment, kdy hráč dosáhne sociálního statusu „mazáka“. Kdo a co je to „mazák“ nyní vysvětlím v následujících odstavcích.

Mazák je v podstatě druhem askriptivního statusu, který jeho nositel získává dvěma způsoby. Mazákem se může člověk stát po odehrání

velkého množství zápasů³, nebo po překročení věkové hranice zhruba 30 až 32 let⁴. V prvním případě nehraje konkrétní věk jedince natolik zásadní roli a za mazáky lze některé hráče označit právě na základě doby strávené v kolektivu. Přesto lze říci, že mazákem se nemůže stát hráč kolem 25 let věku a méně. Stejně tak platí, že ne každý starší hráč se musí nutně v očích ostatních stát mazákem, byť by o toto postavení mohl chtít usilovat.

Sociální role spojená s tímto statusem mnohdy není natolik zřetelná navenek, tedy z pozice mimo skupinu, ale mnohem častěji jsou její projevy identifikovatelné uvnitř skupiny. Lze říci, že v rámci kolektivem obecně přijímané představy by se v mazákovi snoubit řada fotbalových i nefotbalových kvalit, které na něm kolektiv oceňuje a díky kterým dotyčný získává možnost využívat určitá privilegia. Předpokládá se například, že mazákovi bude prokazována úcta ze strany mladších spoluhráčů, trenér k němu bude odlišně přistupovat po sportovní i osobní stránce. Zároveň se získáním nového statusu přichází přijetí do společenství ostatních mazáků. Zjednodušeně by se dalo říci, že ze svého postavení mazák profituje především mimo trávnick a v kontextu skupinové příslušnosti ke komunitě jako takové, neboť z osobního hlediska po sportovní stránce je tomu právě naopak. Je evidentní, že s rostoucím věkem výkonnost klesá, byť dotyčný může tuto ztrátu částečně kompenzovat svými letitými zkušenostmi.

Jedním z projevů, skrze které jsem zaznamenával odlišné postavení mazáků v týmu, bylo specifické uspořádání jednotlivých míst v prostorách šatny. Černovičtí otázku zasedacího pořádku vyřešili zhruba před 10 lety zavedením jmenovek umístěných nad místy jednotlivých hráčů. Hráči se takto stanoveným řádem bez výjimky řídili. Postupem času a především v souvislosti s ukončením sportovní kariéry některých členů týmu a příchodem nových hráčů, ztratily jmenovky částečně svůj

³ Pohybujeme se v řádu sezon.

⁴ Tak to alespoň funguje v Černovicích

původní význam. Nicméně, ustálené rozložení šatnového prostoru v případě výrazných osobností zůstalo zachováno.

7.2 Identita fotbalisty TJ Sokol Černovice, její proměny a vliv teritoriální příslušnosti

V této kapitole popíši některé obecné aspekty utváření a formování identity amatérského fotbalového hráče a zároveň je interpretuji v prostředí TJ Sokol Černovice i s některými specifiky, která se vztahují exkluzivně k tomuto terénu.

V rámci teoretického vymezení pojmu jsem si stanovil identitu jako proces uvědomování si podobností či odlišností. Na jejich základě pak jedinec chápe vlastní osobu jako příslušníka nějakého sociálního uskupení, v tomto případě pak sportovního oddílu. Slovy Fiony Bowie: *„Svou identitu si plně neuvědomujeme, pokud se nedostaneme do nějaké konfrontace s jinou skupinou, která je odlišná.“* (Bowie, 2008: 75). V momentě takového kontaktu lze mluvit například o rozdílech na úrovni teritoria Černovic, kdy se mohou členové komunity vymezit proti nečlenům v okolí. Stejně tak ale může jít o vymezení hranic vůči ostatním fotbalovým klubům v soutěži, což se děje mnoha způsoby.

Už na úrovni konkrétních fotbalových zápasů jsou některé tyto diferenciační prvky jasně patrné. Očima diváka nastoupí na hrací plochu před začátkem utkání dva týmy, které jsou podle pravidel postaveny proti sobě a jejich úkolem je porazit jeden druhého. Jejich odlišnost je manifestována názvem klubu, který reprezentují, nebo také uniformním charakterem jejich oblečení, které dává na první pohled všem jasně najevo, kdo ke komu patří a kdo proti komu bude hrát, respektive kdo bude utkání řídit.

Mým zájmem v této kapitole je však zdůraznit spíše prvek uvědomování si vzájemné podobnosti, na kterém příslušnost ke komunitě stojí. Existují mechanismy, které ono vědomí kolektivní sounáležitosti

posilují. Jedním z příkladů je existence již zmíněných registračních průkazů, které v institucionální rovině potvrzují příslušnost k oddílu. Dále mohu zmínit různé rituály, které jsou zacíleny na konkrétní kooperaci na úrovni konkrétního klubu nebo se mohou v obecné rovině opírat o pozitivní vztah jednotlivců ke sportu jako takovému. Ostatně Lidia D. Sciama ve svém textu zabývajícím se závody regat v Itálii říká, že *„sporty, díky své formální podobě a opakujícím se zvyklostem, představují poslušnosti a struktury, které mají blíže k rituálu než k praktickým úkonům.“* (Lidia D. Sciama, 1996: 137)

S pojmem identita rovněž souvisí i proces identifikace jako takové. Dochází zde k implikující klasifikaci věcí či osob a především pak jakousi asociaci a ztotožnění se s někým nebo s něčím dalším (Jenkins, 2008: 17). Označení (sebe)identifikace jako procesu je v tomto případě zcela na místě, neboť utváření identity se děje neustále ve vztahu k okolí. Jedná se o nikdy nekončící koloběh vzájemných interakcí s okolím, skrze které dochází k opakovanému potvrzování vlastní identity, toho kým jsem a kam patřím. To se projevuje v kontinuálním vývoji každého jednotlivce. Stejně jako je stárnutí fyzického těla samozřejmým a nezvratným procesem, určitými proměnami prochází i naše vědomí. Existence registračního průkazu nemusí automaticky znamenat definitivní potvrzení příslušnosti v pojetí jednotlivce. „Registračka“ je pouze jedním z dílčích prvků sebeidentifikace. V prostorách klubu například existuje místo, na kterém lze nalézt velké množství registračních průkazů hráčů, kteří hráli za Černovice v průběhu 20. století, přesto se již dnes necítí být součástí klubu.

Vlivy, pod kterými se formuje identita černovického fotbalisty, rovněž prochází určitými změnami. Důraz na některé aspekty příslušnosti přetrvává, jiné postupně ztrácí svůj dříve nepřehlédnutelný význam. Jedním z nich je otázka teritoriální vazby na Černovice jako takové. Lidia D. Sciama říká, že díky prvku soutěživosti sport dokáže v lidech pocítit loajalitu sounáležitosti na lokální, regionální nebo dokonce národní úrovni. (Lidia D. Sciama, 1996: 137). Fotbal v Černovicích tak

může mít vlit na všechny zúčastněné, tedy od pasivně přihlížejících fanoušků či funkcionářů až po samotné hráče na hřišti, neboť ti budí dojem reprezentantů místních (Lidia D. Sciama, 1996: 137). Pokud jsou si této skutečnosti hráči vědomi, může je to motivovat a pomoci jim k lepším výkonům na hřišti, což jim zpětně může přinést pozitivní zpětnou vazbu v podobě sympatií publika. Oblíbený hráč pak může více inklinovat k tomu, aby sám sebe ztotožňoval s ostatními členy klubu a identifikoval se tak jako představitele černovického klubu a přeneseně Černovic.

Nyní se budu věnovat teritoriálním aspektům vztahujícím se konkrétně ke členům TJ Sokol Černovice, přičemž se zaměřím na kontrasty mezi místními a nově příchozími jedinci v klubu. Následující řádky se proto budou týkat pouze hráčů, protože vedení klubu je tvořeno lidmi z Černovicka. Jak už bylo zmíněno, fotbalový oddíl v Černovicích v posledních letech prochází transformací, která má souvislost s příchodem nových hráčů z regionu Táborska. V minulých dekádách byl v oddílu patrný jakýsi regionální patriotismus. V kádru byla tehdy naprostá většina hráčů původem přímo z Černovic respektive jedinců, kteří z tohoto města či nejbližšího okolí odvozovali svůj původ, nebo se sem přistěhovali později. V každém případě tito lidé vnímali vlastní spjatost s místními. Pokud se v týmu vyskytovali jedinci například z nedalekého Pelhřimova, v průběhu let došlo k jejich faktické asimilaci a splynutí s místními, alespoň v záležitosti klubu. Hráči tehdejšího mužstva spolu hráli několik let, dobře se znali rovněž v soukromém životě a jejich vazby překračovaly hranice fotbalového klubu. To se s příchodem tábořských změnilo.

Jednotlivci, kteří nejsou kmenovými hráči TJ Sokol Černovice a jejichž přítomnost mívá zpravidla pouze epizodní charakter, pochopitelně nemohou navázat vztahy ve stejné míře jako starousedlíci. Dochází tak k odsunutí pocitu regionální spjatosti. V současnosti se k původu odvozovanému od Černovicka hlásí paradoxně menší část kádru. Poměrově se dnes jedná zhruba o třetinu všech hráčů, kteří v klubu působí. Zajímavým jevem hodným pozornějšího sledování jsou způsoby, jakými se táborští hráči adaptují na nové „černovické“ podmínky.

Nelze totiž říci, že by se někteří táborští hráči o prohloubení vztahu k Černovicím nesnažili. Přesto už nejde o sepětí s Černovicemi ve smyslu města či teritoria, ale důraz je kladen na prostředí samotného klubu. Velká část realizace těchto snah o sblížení se pak odehrává v prostorách přílehlých restauračních zařízení a má charakter rituálů.

7.3 Rituály v mužstvu, jejich význam pro formování identity a důležitost restauračních zařízení pro vztahy mezi členy oddílu

V prostředí fotbalového klubu lze nalézt spoustu příkladů rituálů či rituálního chování, přičemž se nyní zaměřím na rituály spojené s konzumací alkoholu v přílehlých restauračních zařízeních a přechodové rituály, jejichž existenci v prostředí klubu demonstrují na vlastní osobě.

Pod souslovím restaurační zařízení mám v kontextu Černovic a komunity fotbalového klubu na mysli zejména dva podniky: hospodu v prostorách místní sokolovny ležící nedaleko fotbalového hřiště a bufet umístěný v přílehlých kabinách sloužících jako zázemí klubu. V podmínkách, v jakých oddíly formátu Černovic fungují, je běžnou součástí společných aktivit v rámci komunity pití alkoholu, obzvláště piva a lihovin.⁵ Důvodů k jejich konzumaci může být mnoho. Z hlediska významu pro komunitu jako celek však například hromadné objednávky „panáků“ představují způsob, jak vzbudit ve všech svých členech dojem, že jsou její pevnou a nezpochybnitelnou součástí, bez ohledu na to, zda tomu tak skutečně je či není. Kromě toho, při pozápasovém posezení u piva mohou tito lidé komunikovat i za hranice fotbalové problematiky a řešit spolu „radosti a strasti“ jejich soukromého života⁶, což vedle posílení vzájemných vztahů konkrétních jednotlivců opět pozitivně

⁵ V Černovicích se těší velké oblibě hlavně pepřmintový líkér na veřejnosti známý rovněž jako „zelená“. Černovičtí však pro tento nápoj našli vlastní označení „biomasa“. Nikdo z dotazovaných si ovšem nevybavoval důvod tohoto pojmenování.

⁶ Vzpomínám si velice živě na případ, kdy spolu dva hráči více než půlhodiny zaníceně diskutovali o prostředcích na hubení škůdců v jablečném sadu.

ovlivňuje komunitu jako celek. Pokud se jedinec v kolektivu cítí dobře a vnímá sám sebe jako součást uskupení, mohou se jeho pozitivní postoje promítnout v jednání s ostatními, kteří mohou následovat jeho postoj.

Jedním z druhů rituálu, se kterým jsem se v Černovicích rovněž setkal, byl příklad přechodového rituálu. „*Přechodové rituály (rites de passage) označují přechod z jedné fáze života, období či události k jiné.*“ (Bowie, 2008: 156). Otázce přechodových rituálů v minulosti věnoval velkou část svého života Arnold van Gennep. Na jeho tvorbu poté významně navázal Victor Turner, který přejal van Gennepovo členění přechodového rituálu na tři fáze: *odloučení, pomezí a přijetí*. Sám Turner pak velkou pozornost věnoval zejména fázi prostřední, kterou nazýval *liminární* nebo také *prahovou* (Turner, 2004: 95). Jeden z přechodových rituálů se pak týkal i mé osoby.

Zimní příprava je jednou ze dvou fází sezónního cyklu, kdy existuje možnost výrazným způsobem změnit složení týmu⁷. Do letošní přípravy jsem nastoupil jako hráč B-týmu spolu s několika dalšími mladými hráči. V průběhu zimy jsem však byl oficiálně přeřazen do A-týmu, kde jsem se ale prozatím nedokázal neprosadit do základní sestavy. Z hlediska jednotlivých fází přechodového rituálu jsem se pak „vydal na cestu“ v momentě, kdy jsem nastoupil do přípravy. V tu chvíli byla kvůli zvýšenému kontaktu se členy 1. týmu zpochybněna moje příslušnost k „béčku“. V liminární fázi jsem se ocitl poté, co jsem započal své snažení o prosazení se na vyšší úrovni. Ve výsledku jsem nyní dosáhl stavu, kdy nejsem považován za plnohodnotného člena ani jednoho z týmů. Můj status je tudíž nejasný. Třetí fázi *přijetí* lze v tuto chvíli pouze očekávat, přičemž celá situace může vyvrcholit legitimním vstupem do 1. týmu, ale stejně tak může skončit i návratem do týmu rezervního. V případě, že se můj posun směrem k A-týmu neuskuteční, však moje pozice v rezervě dozná určitých změn, neboť moji spoluhráči si budou vědomi faktu,

⁷ Druhou takovou fází je příprava letní.

že jsem se pokusil prosadit na vyšší úrovni, byť neúspěšně. Lze tedy říci, že fáze přijetí bude bez ohledu na výsledek ve své podstatě stejně završena.

7.4 Distribuce moci v prostředí fotbalového klubu

V této kapitole se budu věnovat otázkám moci. Vycházet budu především z teorií Maxe Webera. Dále se zaměřím na podhalení mechanismů mocenské distribuce na úrovni jednotlivce vyplývající z jeho postavení ve skupině, popřípadě způsoby, jakými lze toto postavení změnit. Rovněž blíže zprostředkují vzhled do mocenského uspořádání uvnitř kolektivu, v němž lze identifikovat různá drobnější strategicky utvářená uskupení.

Jak je patrné, a jak už jsem ostatně předeslal, charakter společenského uspořádání v rámci oddílu není egalitářský. Organizace jednotlivců v rámci oddílu vychází z určité hierarchie. Byť se nejedná o zcela striktní uspořádání a v rámci různých pozic se role některých aktérů prolínají, existují zde jisté hranice stanovené a udržované na základě iniciativy vlivnějších členů.

Obecně mohu uvnitř klubu identifikovat několik mocenských ohnisek, přičemž o některých z nich lze říci, že jejich absence by dozajista představovala komplikaci ve fungování klubu, ne-li jeho úplný zánik. Za ony pilíře bych označil zejména osoby ve vedení klubu a trenéra.

Druhotnou, ovšem rozhodně ne bezvýznamnou, roli hraje správce hřiště, jehož primárním úkolem je především péče o trávník na hrací ploše. V praxi má správce kompetence k tomu, aby rozhodoval o realizaci tréninkové jednotky v prostorách hřiště. Správce může jednoduše vstup na travnatý povrch po dohodě s vedením zakázat, pokud nabyde dojmu, že by byl trávník významným způsobem porušen. K tomu totiž v rámci tréninku není důvod, obzvlášť když se v těsné blízkosti hřiště nachází provizorní plocha, tzv. „odlehčovák“, kde je možné trénink při nepřízni

počasí uskutečnit. Nyní přejdu k deskripci samotných mocenských ohnisek.

Jako první je třeba zmínit funkcionáře a obecně vedení oddílu, jejichž úkolem je zajištění zejména ekonomické stránky fungování klubu, vykonávání administrativy, příprava zázemí na utkání tak, jak to vyžadují regule soutěže, apod. Ačkoli z pohledu víkendového diváka tito lidé mohou působit skrytě, jejich absence by zcela jistě znamenala rozpad celé komunity. Někteří představitelé této kategorie mohou být vnímáni okolím rozporuplně. Z různých osobních (mnohdy nefotbalových) důvodů a v minulosti proběhnuvších konfliktů mezi funkcionáři a některými dalšími členy klubu, včetně hráčů, bývá následná komunikace či bezprostřední kontakt věcí nevyhnutelnou, leč mnohdy komplikovanou. V průběhu mnoha let strávených v klubu jsem zaznamenal nespočet konfliktů mezi hráči a funkcionáři, přičemž šlo někdy o křivdy staré několik let, které však ovlivňovaly vzájemné vztahy až do současnosti⁸. Přesto má vedení klubu jako celek v očích členů zajištěn alespoň formální respekt. Ona formální úcta může pramenit z věkového rozdílu (zejména v případě mladých hráčů), nebo z čistě pragmatického chápání situace⁹. Zejména členové kádru jsou si vědomi faktu, že zatímco hráči přicházejí a odcházejí, vedení zůstává a je třeba s ním vycházet alespoň do té míry, aby vzájemné vztahy byly snesitelné a umožňovaly nezbytnou spolupráci na hřišti a v administrativě.

Druhým významným mocenským ohniskem je osoba trenéra. Tuto funkci jsem si nechal nakonec, i když je v hierarchii klubové organizace její pozice samozřejmě výše, než je tomu u správce hřiště či kupříkladu

⁸ Setkal jsem se mj. s případem, kdy se funkcionář nelichotivě vyjádřil k výkonům konkrétního hráče a zpochybnil jeho postavení v klubu. Onomu hráči se tato kritika později donesla a celá kauza vygradovala v odchod hráče na hostování.

⁹ V poměrech, v jakých funguje malý sportovní oddíl jako ten v Černovicích není možné vedení klubu jen tak odvolat a dosadit na jejich místo nové lidi, protože nikdo další, kdo by dělal jejich práci, tu jednoduše není.

provozovatele bufetu. V prostředí Černovic je totiž při současné konstelaci post trenéra na místní poměry rovněž určitým specifikem. Roli trenéra zde v nepříliš vzdálené minulosti vykonával člověk, který měl za sebou bohatou hráčskou kariéru v místním oddílu. Měl přinejmenším respekt ze strany spoluhráčů a při nástupu do funkce nebyly jeho kompetence pro tuto roli nijak zvlášť zpochybňovány. Za éry jeho působení v roli trenéra byla většina kádru tvořena místními hráči, přesto už se v týmu začínali objevovat první noví hráči z oblasti kolem Tábora. Touto cestou se do klubu dostala vlivná osoba Ludvíka Sobotky¹⁰ (dále jen Ludvík S.), který měl za sebou kariéru ve vyšších soutěžích a v Černovicích už kdysi působil, když mu před lety pomohl vyhrát okresní přebor Pelhřimovska. Po letech se Ludvík Sobotka do klubu vrátil a spolu s ním přišel i nový hráč Roman Šedivý¹¹ (dále jen Roman Š.), rovněž z Táborska, který však nepřišel na hostování, ale přestoupil a stal se kmenovým hráčem Černovic.

Zhruba před dvěma lety se poměry v oddíle změnila, když byl stávající trenér z několika důvodů zejména soukromého charakteru nucen skončit. Vznikl tak problém s jeho nástupnictvím. Na poměry amatérského klubu z periferie se ukázalo hledání nového trenéra jako poměrně závažný problém, neboť výměna trenéra představuje neméně složitý proces jako případná personální obměna vedení. Jednoduše neexistovalo mnoho vhodných kandidátů na tuto pozici.

Situace byla vyřešena zajímavým kompromisem a kompetence se rozdělily různou měrou mezi tři hráče a stávající členy kádru. Úkol připravovat a vést tréninky mužstva přešel na kapitána týmu, který byl civilním povoláním učitel tělovýchovy na místní základní škole. Status oficiálního trenéra mužstva pak získal, tou dobou již v kádru úspěšně etablovaný, Roman Š., který se funkce ujal dobrovolně. Jeho pravou rukou se stal Ludvík S. Jak lze usuzovat z původního statusu trenéra a

¹⁰Jedná se o pseudonym. Z etických důvodů jsem se rozhodl neuvádět skutečné jméno.

¹¹ Rovněž pseudonym

sociální role, která k tomuto postavení náleží, doznaly tyto atributy moci neobvyklých změn. Pozice samotného trenéra se tímto dělením sociální role svým způsobem oslabila. Zatímco jako hráč byl Roman Š. ceněný pro svůj nezpochybnitelný přínos týmu na hřišti, po nástupu do funkce jsem byl několikrát svědkem důvěrných debat zpochybňujících jeho dispozice pro tento úkol. Pokud tedy nedošlo k oslabení trenérovy pozice v očích *mazáků*, či obecně starších hráčů, kteří museli akceptovat nové pravomoce jednoho ze svých faktických vrstevníků¹², pak se tak dá rozhodně tvrdit v případě některých mladých hráčů, což brzy vysvětlím podrobněji.

Od doby, kdy výše zmíněný pomyslný „triumvirát“ stanul v čele týmu, došlo k významné změně v poměru místních a hostujících hráčů a to výrazně v neprospěch černovických. V tomto procesu hraje klíčovou úlohu osoba Ludvíka S. Ten se od ostatních hráčů Černovic liší přinejmenším v tom, že v mladším věku působil ve vyšších soutěžích, než jsou krajské přebory. Díky pohybu ve zcela odlišných patrech celé struktury řízené tehdejší ČMFS získal Ludvík S. za dobu svého působení na této úrovni konexe, které mu mj. po příchodu a především pak opětovnému návratu do Černovic umožnily rozšířit své neoficiální pravomoce řadového hráče. A to především v tom smyslu, že byl nyní schopen vyjednat příchody nových fotbalových hráčů, kteří měli svou kvalitou zvednout celkovou kvalitativní fotbalovou úroveň oddílu v Černovicích, byť se tak dělo většinou jen onou formou hostování hráčů.

Výběr nových posil tedy organizuje Ludvík S., spolu s ním pak i stávající trenér a samozřejmě klubové vedení. O důsledcích těchto aktivit pro mladé hráče jsem se už zmínil. Jelikož tento proces ovlivňuje postavení většiny odchovanců výrazně v jejich neprospěch, je pochopitelné, že jejich vztahy s trenérem (a rovněž s Ludvíkem S.) budou přinejmenším ambivalentního charakteru. Po strukturálních obměnách na

¹² Stávající trenér TJ Sokol Černovice je mladší, než byl jeho předchůdce, věkem se však už pozvolna blíží hranici 40 let.

Táborsku a sjednocení dvou tamních velkých klubů, lze navíc očekávat, že příliv cizích hráčů bude nadále pokračovat a stane se dlouhodobým trendem, což patrně způsobí, že vztahy mladíků s vedením nejspíše v dohledné době nezlepší.

8 ZÁVĚRY

Na samém začátku mé práce jsem vyjmenoval několik témat, která byla pro můj výzkum klíčová a o která jsem se v jeho průběhu opíral. S určitými očekáváními a ohledem na mojí předchozí participaci v daném prostoru a jsem vstupoval do důvěrně známého prostředí. S nově nabytými znalostmi vzešlymi z mého studia teorie jsem pak ověřoval platnost mých premis v praxi. Mohu konstatovat, že některá tato moje očekávání se naplnit podařilo. Zároveň jsem však po konfrontaci se realitou byl nucen připustit, že v některých ohledech moje vize skutečnosti zcela neodpovídala.

V rámci výzkumu v prostředí amatérského fotbalového klubu TJ Sokol Černovice jsem usiloval mj. o deskriptivní popis dané lokality a obhajobu tvrzení, že jde o komunitu v tom smyslu, jak ji chápe antropologie či jiné sociální vědy. Dle mého názoru se mi tuto ambici podařilo naplnit. Dále jsem očekával, že se mi během výzkumu podaří poodhalit prvky, skrze které komunita projevuje svůj přirozený zájem o zachování vlastní existence a tuto snahu pak realizuje. Toto očekávání se rovněž naplnilo. Mechanismy zajišťující soudržnost členů komunity a pocit kolektivní sounáležitosti jsem identifikoval v případě provádění některých zmíněných rituálů. Rovněž jsem na vlastním příkladu demonstroval přítomnost přechodových rituálů v oddílu.

Určitých změn v průběhu výzkumu doznala moje představa o vlivu teritoriální diferenciaci v klubu. Pod vlivem masivnějších příchozů tábořských hráčů jsem nejprve nabyl dojmu, že se vytrácí jakási exkluzivita situace, kdy místní hráči ve hře reprezentují své město, hrají „za ty svoje“. Nyní jsem toto své stanovisko nucen přehodnotit. Ukázalo se, že se u většiny nových hráčů poměrně rychle po jejich příchodu začínají objevovat atributy znázorňující jejich rostoucí sympatie vůči černovickému klubu. Tito nově příchozí jedinci se dokázali adaptovat na nové prostředí a přijmout některé prvky mentality místních za své.

Navzdory faktu, že většina tábořských nezná město samotné, natož pak okolí, cítí se být plnohodnotnými reprezentanty Černovic.

9 RESUMÉ

My bachelor thesis is an anthropological research situated in area of amateur fotball club TJ Sokol Černovice. The concrete object of my fieldwork are members of the local fotball community in town Černovice. My position in this community is very complicated because of my membership in it. The main goal of my work is to describe the image of this community as a whole. I focus especially on the dynamic processes through which is an indentity constructed. Another aim is a description of power distribution.

The first part of my work is about the theoretical background for my observation. In the second part I explain the situation of TJ Sokol Černovice in a context of local competitive structure. In the third part I apply the theoretical concepts on a topic of my research.

10 SEZNAM LITERATURY A ZDROJŮ

10.1 Seznam literatury

Bowie, Fiona: 2008. *Antropologie náboženství: Rituál, mytologie, šamanismus, poutnictví*. Portál: Praha.

Elias, Norbert – Scotson, John L.: 2005. Cohesion, Conflict and Community Character. In: Bell, Colin – Newby, Howard: *The Sociology of Community*. CASS: New York, 27-38.

Eriksen, Thomas H.: 2009. *Sociální a kulturní antropologie: Příbuzenství, národnostní příslušnost, rituál*. Portál: Praha.

Goffman, Erving: 1999. *Všichni hrajeme divadlo*. Nakladatelství Studia Ypsilon: Praha.

Jenkins, Richard: 2008. *Social Identity*. Routledge: New York.

Murphy, Robert F.: 2008. *Úvod do kulturní a sociální antropologie*. SLON: Praha.

Rappaport, Roy A.: 1999. *Ritual and Religion in the Marking of Humanity*. University Press: Cambridge.

Sciama, Lidia D.: 1996. The Venice Regatta: From Ritual to Sport. In: MacClancy, Jeremy: *Sport, Identity and Ethnicity*. Berg: Oxford, 137-165.

Silverman, David.: 2004. *Qualitative research: Theory, method and practise*. SAGE: London.

Stacey, Margaret: 2005. The Myth of Community Studies. In: Bell, Colin – Newby, Howard: *The Sociology of Community*. CASS: New York, 13-26.

Turner, Victor: 2004. *Průběh rituálu*. Computer Press: Brno.

Weber, Max: 1997. *Autorita, etika a společnost*. Mladá fronta: Praha.

11 SEZNAM PŘÍLOH

1 Dorostenecké mužstvo TJ Sokol Černovice (rok 2009). (z archivu Martina Laudáta)

2 A-tým TJ Sokol Černovice (rok 2009). (z archivu Martina Laudáta)

3 Mistrovské utkání na domácím hřišti v Černovicích (rok 2010). (z archivu Martina Laudáta)

4 A-tým TJ Sokol Černovice v průběhu zimní přípravy (rok 2012). (z archivu Martina Laudáta)

12 PŘÍLOHY

Obr. 1 Dorostenecké mužstvo TJ Sokol Černovice (rok 2009).

Obr. 2 A-tým TJ Sokol Černovice (rok 2009).

Obr. 3 Mistrovské utkání na domácím hřišti v Černovicích (rok 2010).

Obr. 4 A-tým TJ Sokol Černovice v průběhu zimní přípravy (rok 2012).